

Van rá remény, hogy volt '56

NAGY N. PÉTER

Testet ölt '56 ereje. Fél évszázad kellett hozzá, de érezni, hogy így lesz. A jövőre megépülő központi emlékmű is ezt ígéri. Már az is döbbenetes, hogy egy ilyen politikai-történelmi monstrum egyáltalán ígér valamit. Fejlemény.

Budapesten nem sokkal több mint egy évszázada állítanak történelmi szobrokat. Közülük az elsők, melyeket a kiegyezés és a századforduló között alkottak, álltak (állnak) a legtovább a talapzatukon. Bocskait, Rákóczi, Bethlent ki bántaná? Egy évezred volt rá, hogy kikristályosodjék, kit érdemes bronzba önteni, márványba vésní. A későbbiek során talapzatra emeltek viszont fordulatról fordulatra döntögettek, vagy mint legutóbb a budapestiek, szoborelfekvőbe szállították.

Azt is, amelynek a helyén jövőre megkezdődhet az új építkezés.

A helyszín „...úgyszólván minden előnyvel rendelkezik. Munkáskerületben fekszik, ahol hétköznap és ünnepnapokon is a dolgozók tizezrei fordulnak meg. A terület ünnepek alkalomával több százezer ember befo-gadására alkalmas, jó felvonulási utakkal rendelkezik” – írták az 1956. október 23-án ledöntött Sztálin-szobor tervpályázatában.

A hely azóta is értékes. Előnye, hogy kényelmesen egyszerre csak egy forradalmi emlékmű helyezhető el rajta. Évekig fenyegetett ugyanis a veszély, hogy a jubileumra egy jobb- és egy baloldali szobor létesül. Köztük a Duna. A központi emlékművet – amelynek ötlete Szócs Géza költőtől és a mellé álló több mint száz különböző pártállású vezető értelmiségitől származik – az első elképzelések szerint a Duna bal partján, a Közraktár területén építették volna fel. A Fidesz viszont arra érzett készletet, hogy a jobb parton, vagyis Budán, történetesen ezzel a kormányparti műtárggyal szemben kell megalkotni a méltó, az igazi '56-os emlékművet. Nem volna rossz, ha a Gellért-hegyi Szabadság-szobor helyett, vetették fel. Ez a veszély minden külön értesítés nélkül valahogy elmúlt. A központi emlékmű a tervezőasztalokon átvonult a Felvonulási térre, a kontraszobor pedig egyelőre nem jelentkezik.

A jelek arra vallanak, hogy a képzőművészet legyőzi a politikát. Pedig ez utóbbi a jobboldal „két Magyarország”-konceptióját talán mindennél sikeresebben gyakorlatoztatta az '56-os korpuszon. A „jobb partiak” nem mulasztották el felhívni a figyelmet arra, hogy az áldozatok nem keverhetők össze a gyilkosokkal, és nem is hagytak senkit félreértésben arról, hogy kik tartoznak ez utóbbi körbe. (Medgyessy Péter november 4-e örököse, az MSZP-t és az SZDSZ-t az '56 utáni megtorlások tartják egyben stb.) Ezen az alapon nem lehetett volna nagy nemzeti emlékműre pályázatni, hiszen annak gyurmából kellett volna készülnie, hogy ki-ki kedvére formálja áldozattá, hőssé, gyilkossá a maga embereit, amikor éppen ő jár a koszorúval.

A művészek közül sokan nagyobb becsben tartották a forradalmat.

Az első nagy alkotás Nagy Imre 1989-es újratemetésének díszlete volt. A helyszín ezúttal a Hősök tere. Ott vannak már a későbbi meghatározó kellek, például a rozsdás, rusztikus vasvárendrszer, amely az emelvényt tartja, de számomra fontosabb az, ami nem készült el. Rajk László, a tervező építész (Mihancsik Zsófiának adott) interjújában mondta el, hogy eredetileg a tér közepére helyezték volna a ravatalt. Nem számoltak azonban azzal, hogy Losonczi Anna, az egyik mártír, Losonczi Géza lánya éppen a temetés előtt két héttel született. Tehát viszonylag gyakran szoptatnia kellett a gyereket. „Nem tudunk elhelyezni ott középen egy olyan kalyibát, fülkét, sátrat, ahova ő kétóránként visszavonulhat szoptatni. Erre persze mondhatja bárki, hogy ez nem szempont, hogy befolyásolhat ilyesmi egy ekkora jelentőségű dolgot, mi vi-

szont azt gondoltuk, hogy ez bizony nagyon fontos, és Losonczi Anna lelkiállapota nekünk megér annyit, hogy ne középre rakjuk a ravatalt.” Így került a a Múcsarnokhoz.

A következő nagy drámai mű a 301-es parcella Nemzeti Emlékhelye. A két emberfeletti kövel. Az egyik Angyal Istváné. A ferencvárosi felkelők kivégzett vezetője börtönbeli végrendeletében ez az utolsó kívánság: „nagy rusztikus kő legyen a névtelen csöcselék emléke, amelyből vétettünk...” Annak idején Angyal börtöntársa, **Eörsi István** kicsempészte a végakaratot, amelyet Jovánovics György hajtott végre. A művész az általa tervezett Nemzeti Emlékhelyre, a köztemető 301-es parcellájához szállított egy akkora követ, amekkorát addig az országban soha nem mozgattak meg. Angyal köve negyvenkét tonnás, 220 millió éves. Ez áll ott a „névtelen csöcselék” emlékére. Félrehúzóda. A „bánat útjának” végén. Egy nemzetnek, amely két részből áll, nem lehet egyetlen ilyen köve. Az 5300 négyzetméteres emlékhelyen egy név, egy politikailag azonosítható szimbólum sincs. Az emlékmű centrumába

terelnöki Hivatal a pályázóktól elvárja, hogy az új központi emlékmű „megtestesítse a magyar nép évszázados, nemzeti függetlenség iránti vágyát, azt a hagyományt, melynek keretében helyezhető el az '56-os forradalom és szabadságharc”. Ezek szerint tehát létezik hivatalos definíciója annak, ami 1956. október 23-án kezdődött.)

Igaz, kritikusai szerint a terv illetlenül emlékeztet a berlini nagy Holocaust-emlékműre, de ha csak annyit tesz, hogy áttemeli a megkérdőjelezhetetlen megrendülést, már nem volt hiábavaló az utánérzés. Kőszeg Ferenc írja egy tanulmányban, hogy Budapesten a harcok főszereplője egyszerűen a tömeg volt, amelynek szociológiai összetételét, plebejus karakterét csak utólag, a kivégzettek foglalkozási mutatójából lehetett rekonstruálni. Ez az emlékmű a maga módján rekonstruálhatja. És megint, mint Jovánovicsnál, megmondás, szinkronizálás, feliratozás nélkül, a maga nyelvén. Ez most sem ment simán. Az emlékmű alkotói nem éltek ötven éve, így – mint olvastam – egy tanáruk elbeszélésére hagyatkoztak. Az azt mesélte nekik, hogy október 23-án úgy vonult az egyetemisták egyre duzzadó tömege, hogy a provokátorok kiszűrése érdekében mindenki olyan valakibe karolta, akit ismert, és akiben megbízott. Emődi Kiss Tamás, az egyik alkotó szerint az ék alakzatú szobor ezt a felelősséget és bizalmat jeleníti meg. Az üzenet azonban nem ment át akadálytalanul.

Korábbi lehet tudni, hogy a Pofoszt vezető Fónay Jenő saját ötvenhatos emlékműtervet alkotott: hegy tetején emelt 1956 centiméter magas betonkereszt, amelyre a szabadságharc lyukas zászlaját feszítenék ki. A kereszt tövében egy valódi T-34-es tank rozsdásodna, alatta feltört utca-kövek, mellette óriási számokból kirakva az 1956-os évszám.

Nemrég született meg a magálapodás az '56-os szervezetek és a fiatal emlékműtervezők között: kiegészül a mű egy a kompozíció fölé magasodó ötvenhatos zászlóval, és egy nagy fekete márványtáblával, beleértve egy óriási 1956-os...

Ki fogja bírni. Ahogy van rá esély, hogy segítsen. Hogy 1956 szétacsargott emléke is kibírja mindazt, ami a nyilvános tereken az utóbbi tizenöt évben történt vele, s megszülessen, megmaradjon olyan emlék-álmoként, amire rászolgált. Hogy esetleg mára is rászolgálja, az fél évszázad után közömbössé válik. Kit érdekel már akár 1898-ban az 1848-as forradalom valósága? Kiben merülhetett fel, hogy végre már választani kell Kossuth és Széchenyi között, s hogy mi lett szegény Táncsicsal? Nem rólok szolt már az ünnep.

Komoly esélyeket kap erre az emlékedésre a közelet a képzőművészekről, miközben kétségtelen, hogy már-már hidegen utasítják vissza a tetszetősség mindenféle kísértését. Kegyetlenül igazuk van. A tér, amelybe az új emlékmű kerül, milliónos foglalata az időnek. Bal felől a Millenniumi Emlékmű, amelyről egy időben föl-le ugráltak a Habsburgok, hogy aztán végül ne maradjon számukra hely a nagy királyok karéjában. Tovább az 1989-es újratemetés emlékképe, majd a Herner János által elképzelt Időkerék következik, amely mozdultatja és testté változtatja az időt, homokkristálydarabokká a másodperceket, hogy érezzük súlyukat. Eredeti terve szerint az óriási kerék évtizedek, századok során elgördült volna a tér túlsó végébe, de most már végképp nem teheti, mert útjába, de legalább terébe kerül az '56-os emlékmű – idők végetéig rögzíteni remélt szabadságában, egymásbakaroltságunkban.

Minden jól alakul. Csak beszélni ne akarjon az emlékműnél senki, kiváltképpen október 23-án ne. Csak eszükbe ne jusson, hogy ott volt a Regnum Marianum és a megdöntött generalisszimusz is, csak viseljék el a csendet, amely arról beszél, hogy hátha volt tényleg 12 igazi nap.

Rommá lőtt épület a Corvin köznél

Felkelők Budán, a Múzeum környékén

Grafikaárúsítás Varsóban október végén, a bevételt a magyarok megsegítésére fordították. A táblán a felirat: „Ei a kezekkel Magyarországtól!”

Szolidaritási tüntetés a magyar forradalom mellett Olsztynban (1956. október 30.)